

personalia bleek wel eens van belang bij het aantonen van gevallen van bigamie. Er ontstond ook een vorm van vertegenwoordiging van werknemers. De Nederlandse gages bleven als voorheen op een hoger niveau dan de Engelse; de gevaren bonus was gelijk. Uitkeringen in geval van ziekte, invaliditeit of overlijden werden geregeld. In totaal zouden ruim 3375 opvarenden door oorlogsactie of ongeval het leven laten. Het is jammer dat de auteur geheel zwijgt over de positie van de verwanten thuis in bezet gebied. Het Prinses Margrietfonds wordt genoemd, niet de Zeemanspot.

De praktijk van het varen in konvooi, de voorbereiding ervan en de evaluatie in het denken over konvooiering bij de geallieerden komen op verschillende plaatsen in het boek aan de orde. Zo ook de ongelooflijk knappe prestaties zowel van de Duitsers als van de Amerikanen en Engelsen op het gebied van de 'intelligence'. Voor de operaties van de U-boten was van groot belang dat de meeste Engelse codes tot in het voorjaar 1943 konden worden gekraakt. Ook voor de Nederlandse koopvaardijvloot was 1942 het rampjaar bij uitstek. Na augustus 1944 is nog slechts één kustvaarder door een vijandelijke aanval verloren gegaan. De auteur heeft gepoogd het lot van elk schip te achterhalen. Zo slaagde hij erin nog kort voor het verschijnen van het boek de ondergang van de 'Stad Schiedam' te verklaren. Moedige daden geeft de auteur alle aandacht, maar minder fraaie handelingen verzwijgt hij niet. In dit verband gaat hij zeer uitvoerig in op de gebeurtenissen voor en rondom de ondergang van de 'Van Imhoff' in januari 1942 voor de westkust van Sumatra, waarbij enkele honderden geïnterneerde Duitsers niet werden gered. Naast L. de Jong (*Nederlands-Indie*) en Bosselier heeft nu dus ook Bezemer zijn visie op de rol van de Nederlandse (marine-) autoriteiten in deze affaire gegeven en de lezer kan nu zelf oordelen. Hetzelfde geldt voor de kwestie rondom de 'Tjisadane' die met NSB-ers uit Java naar Suriname voer en een springlading met een weinig humaan doel aan boord had.

Bezemer heeft na lange jaren van arbeid in stilte een knap stuk geschiedschrijving voltooid. Dat hij daarbij een enkele maal bleef leunen op publikaties die werden achterhaald of nieuw verschenen studies (bijvoorbeeld A. H. Fliermans boek over de Koninklijke Nederlandse Redersvereniging van 1984) niet verwerkt, zijn schoonheidsfoutjes. Bepaald ontsierend echter is de manier waarop hij herhaaldelijk meent foutjes in de boeken van Von Munching te moeten signaleren. Dat is bovendien gevaarlijk als men zelf ook wel eens steekjes in tekst en bij foto's laat vallen.

J. R. Bruijn

R. J. Schotsman, *De parlementaire behandeling van het monetaire beleid in Nederland sinds 1863 (daaronder begrepen de monetaire analyse van De Nederlandsche Bank N. V. sinds de jaren vijftig)* (Dissertatie Katholieke Universiteit Brabant 1987, NIBE Bank-historische reeks III; Den Haag: Staatsuitgeverij, Nederlands Instituut voor het bank- en effectenbedrijf, 1987, 387 blz., f65,-, ISBN 90 12 05535 0).

Het boek van Schotsman diende in mei 1987 als proefschrift aan de Katholieke Universiteit Brabant en beschrijft de aandacht van het parlement voor de Nederlandsche Bank vanaf 1863. Dit is het jaar waarin W. C. Mees aantrad als president van de Bank en de Bankwet van kracht werd. Deze laatste ging de voordien telkens voor 25 jaar door de koning verleende octrooien vervangen en is in zekere zin een eerste voorbode van de vermaatschappening

lijking van de Bank als instituut in de prille parlementaire democratie van 1863. Naar opbouw valt het boek uiteen in vijf delen, die elk een op zichzelfstaand aspect van het historische proces beschrijven, waarbij 1950 als een soort scharnierjaar is gekozen.

Het eerste deel, dat met nog geen 20 bladzijden vrij kort is, schetst de probleemstelling welke draait om de vraag wat kenmerkend is voor de verhouding tussen de Bank en de Staten-Generaal. De aandacht gaat daarbij vooral uit naar de Tweede Kamer. Speciale aandacht wordt gegeven aan de voor elke burger interessante vraag waarom het parlement een zelfstandige centrale bank wenst en in hoeverre het dit verenigbaar acht met de regels van een parlementaire democratie.

Het tweede, tamelijk uitvoerige deel van deze studie beschrijft in ongeveer 130 bladzijden de parlementaire behandeling van het monetaire beleid tussen 1863 en 1950. Aan de orde komen achtereenvolgens de veeljarige discussie rond de invoering van de gouden standaard, welke bekend staat als de muntkwestie, de parlementaire behandeling van de elkaar telkens vervangende Bankwetten sinds 1863, en die van 1937 en 1948 in het bijzonder. Zo lezen we dat de Bankwet van 1948, waarbij in de parlementaire behandeling vooral de artikelen 9 (over de taak) en 26 (over het aanwijzingsrecht) veel aandacht kregen, in de Tweede Kamer met 55 tegen 21 stemmen werd aangenomen. In beide Kamers, zo verneemt de lezer, waren ARP, CHU en PvdA en het enige aanwezige lid van de SGP tegenstemmers. De bespreking van de verhouding van de Staten-Generaal jegens de Bank vóór 1950 is niet alleen boeiend uit historisch oogpunt, maar bovenal leerzaam doordat ze een zekere precisering in onze historische kennis aanbrengt. Dit nu verschaft als het ware de opmaat voor het derde deel, dat gaat over de monetaire analyse van de Bank en het monetaire beleid in de periode 1950-1985. Dit deel is, anders dan het voorgaande overwegend politicologisch en staatkundig georiënteerde deel, vooral economisch van aard.

Het vierde deel van het boek richt zich op de parlementaire behandeling van het monetaire beleid van de Bank sinds 1948, dat wil zeggen het jaar dat alle aandelen van de Bank in handen van de staat zijn gekomen en de Bank dus in feite is genationaliseerd. In bijna 60 bladzijden komen achtereenvolgens aan de orde de parlementaire aandacht voor monetaire zaken in het algemeen en voor bijzondere onderwerpen als het toezicht op het bankwezen. De parlementaire aandacht ging echter ook uit naar abstracte zaken als monetair evenwicht en daarnaast naar de veel meer direct voelbare monetaire verschijnselen als inflatie en het wisselkoersbeleid.

Deel vijf besluit het boek met enige samenvattende conclusies alsmede een aantal bijlagen met cijfermatige informatie over onder andere de zilverbijzettingen en pondenkoersen in de vorige eeuw, de muntvoorraad tot 1914 en de monetaire overzichten uit de jaarverslagen 1954-1985.

Het onderhavige boek is aantrekkelijk voor zover het laat zien hoe vanuit verschillende invalshoeken de geldpolitieke accenten in de tijd verschuiven. Hierdoor is een bontgeschakeerde schildering verkregen over een tijdvak van 125 jaar van het wettelijke en politieke kader waarbinnen de Bank haar taak heeft moeten uitoefenen. Deze schildering is niet alleen interessant en boeiend, maar biedt bovendien stof tot reflectie over de maatschappelijke plaats van de Nederlandse Bank en maakt het boek lezenswaardig voor een breder publiek dan alleen vakeconomen. Dit neemt niet weg dat de lezer met ernstige vragen blijft zitten. Onvoldoende duidelijk wordt bijvoorbeeld wat het belang van de ten tonele gevoerde monetaire analyse is voor een parlementaire behandeling van het monetaire beleid. Eveneens zwijgt Schotsman over het op de achtergrond geraken van deze monetaire analyse

sinds, zeg, halverwege de jaren 1970. Een mogelijke verklaring zou, zoals elders door mij is betoogd, kunnen zijn dat deze toenmaals oorspronkelijke analyse geleidelijk aan niet meer goed paste in het moderne economisch-theoretische denken¹. Gewoon op een verkeerd spoor zit de schrijver als hij meent dat het onderscheid tussen monetair conditiemodel en causaal model een zeer belangrijk aspect zou zijn van de monetaire beleidsanalyse van de Bank. Voor zover ik heb kunnen nagaan is dit onderscheid eerst in de jaren 1970 expliciet gemaakt in een aantal min of meer theoretische beschouwingen maar heeft deze theoretische en mijns inziens betwistbare verfijning geen zichtbare rol gespeeld in de beleidsanalyse. Ondanks zijn warm pleidooi voor dit onderscheid op bladzijden 163-164 slaagt Schotsman er niet in de doelmatigheid van deze abstracte verfijning aannemelijk te maken. Eigenlijk valt, zo vrees ik, de breedvoerige behandeling van de monetaire analyse van de Bank wat buiten het eigenlijke onderwerp van dit boek. Het wekt ook verwondering dat de afbakening van het liquiditeitsbegrip, voor het monetaire hoeveelheidsbeleid van de centrale bank een kernvraagstuk, door Schotsman wordt besproken zonder ook maar de minste aandacht te schenken aan op de Bank terzake verrichte en gepubliceerde studies. Vooralsnog beschouw ik dit ontbreken en de weinig overtuigende aandacht voor de monetaire analyse vooral als de onrijpe kantjes van een in vele andere opzichten evenwichtig boek. Wellicht verraadt zich hierin de niet-economische herkomst van de schrijver.

De voorgaande kritische aantekeningen nemen intussen niet weg dat naar mijn oordeel Schotsmans boek, en dit is een onmiskenbare verdienste, gevoel bijbrengt voor de groei en vermaatschappelijking van de Bank en de evolutie van inhoud en draagwijdte van de geldpolitiek sinds 1863. Het laat ook zien dat de belangstelling van het parlement voor de Bank aan opmerkelijke wisselingen onderhevig is en dat monetaire politiek meestal wordt gezien als een technische aangelegenheid. Veel belangstelling, zo leert dit boek, heeft het parlement steeds aan de dag gelegd voor de organisatievorm van de Bank. Met de Bankwet van 1948 werd een duidelijke positie gekozen. Tot 1948 stond het de wetgever vrij ook aan anderen dan de Bank het recht op uitgifte van bankbiljetten te geven. Het boek laat echter zien dat sinds ongeveer 1825 'geen zinnig mens er meer over dacht om naast DNB ook aan anderen het recht toe te kennen bankbiljetten te emitteren'. Deze passage herinnerde mij aan een interessant strijdpunt uit de banktheorie waarin onder andere, bijvoorbeeld door de neo-Oostenrijker Hayek, wordt gepleit voor elkaar beconcurrerende centrale banken binnen één land, opdat aldus gezonder geld zou ontstaan. Ik doel daarbij op de zienswijze van de zogenaamde 'free banking' benadering. Schotsman rept niet van dit intellectueel interessante maar praktisch wellicht zonder groot belang zijnde strijdpunt. Dit is jammer omdat het interessant zou zijn geweest dit puur academische idee in zijn historische context behandeld te zien. Hoe dan ook, dit proefschrift is een mooi boek en belicht de Bank vanuit een nogal eens vergeten gezichtspunt.

M. M. G. Fase

1 Vgl. M. M. G. Fase, 'Dutch monetarism in retrospect' (referaat voor de bijeenkomst van de 'American Society of the history of economics', Harvard Business School, 20-22 juni 1987, mimeo).

J. M. M. J. Clerx, *Nederland en de liberalisatie van het handels- en betalingsverkeer (1945-1958)* (Dissertatie Tilburg, NIBE-publikatiereeks LIX; Groningen: Wolters-Noordhoff, 1986, 278 blz., f45,-, ISBN 90 01 20150 4).